

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rusko a západní kultura

Dagmar Janků

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Rusko a západní kultura

Dagmar Janků

Vedoucí práce:

Giuseppe Maiello, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2011

.....

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucímu této bakalářské práce Giuseppemu Maiellovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při konzultacích a za celkově dlouhodobou přínosnou pomoc.

Dagmar Janků

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 POČÁTKY KONTAKTŮ RUSKA SE ZÁPADEM	3
3 POKRAČOVÁNÍ ZÁPADNÍCH VLIVŮ NA RUSKO	4
3.1 Vláda Petra I. Velikého a otevření okna do Evropy.....	4
3.2 Ruské carevny a západní móda	5
3.3 Vláda Kateřiny II. Veliké a francouzští osvícenci	6
3.4 Velká francouzská revoluce a její vliv na Rusko	7
3.5 Alexandr I. a Michail Speranský	8
3.6 Povstání děkabristů jako první opoziční hnutí vůči samoděržaví	10
3.7 Vláda Mikuláše I. (Četník Evropy)	11
3.8 Slavjanofilství a západnictví.....	13
3.9.1 Fjodor Dostojevskij	16
3.10 Doba vlády Alexandra II. a Alexandra III. - zrušení nevolnictví a policejní absolutismus	16
3.11 Doba vlády Mikuláše II. a pád carismu	18
4 SVAZ SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK- OD JEHO VZNIKU PO JEHO PÁD	21
4.1 Stalinovo impérium	21
4.2 Nikita Chruščov a liberalizace společnosti	26
4.3 Brežněvova éra a hnutí disidentů	27

4. 4	Vláda Michaila Gorbačova a pád SSSR	28
5	ZÁVĚR.....	30
6	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	31
6.1	Literatura.....	31
6.2	Internetové prameny	34
7	RESUMÉ	35
8	PŘÍLOHY	37

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce se bude zabývat tématem Ruska a západní kultury. Tento předmět zájmu byl zvolen, protože otázka vztahu Ruska k Západu bude vždy předmětem mnoha diskuzí. Západní kultura bývá občas pro Rusko dilematem, zejména v době v boji proti samoděržaví. Revolučnost tak soustavně doprovází ruské dějiny. Práce bude zkoumat jejich vztah zejména v oblasti filozofického myšlení, módy, politického myšlení a duchovního myšlení.

Ruská kultura byla vždy ovlivňována cizí kulturou. Počátky můžeme datovat již do období přijetí křesťanství v 10. století, kdy se Kyjevská Rus orientovala na byzantskou kulturu. Během reforem Petra Velikého v 18. století vidíme další posun směrem k Západu, k jeho hodnotám a kulturním tradicím. Během Velké francouzské revoluce se ruští intelektuálové necítili spokojeni se sociální elitou, která se podílela na vedení státních administrativních záležitostí. Prvním opozičním hnutím, jež se postavilo proti carskému samoděržaví, byli děkabristé, kteří se inspirovali právě četbou děl francouzských osvícenců. Zde vidíme rozmanitost rozvrstvení kulturní elity a celého národa. Nacházejí se vedle sebe dva kulturní názorové proudy: ti kteří souhlasí se stávajícím režimem a ti, kteří s ním nesouhlasí a vidí budoucnost v přijetí západních hodnot.¹ V období existence Sovětského svazu (SSSR) byly považovány západní hodnoty a vědy za buržoazní pavědy a byl zakázán dovoz západních knih. S nástupem Nikity Chruščova se začala uvolňovat cenzura a objevovaly se překlady západních knih. Až po rozpadu SSSR již nic nebránilo přílivu západní kultury do Ruska.

Na základě této práce se pokusíme odvodit, zda má na Rusko vliv západní kultura nebo ne. Tato problematika je poměrně rozsáhlá a proto vymežíme svou pozornost konkrétně na období od 11. století po rozpad Sovětského svazu, protože rozpad SSSR je důležitým mezníkem v ruské kultuře. Až po jeho rozpadu měl ruský lid možnost využít západní zboží, anebo se mu dříve nenabízelo anebo jej vyhledával ilegální cestou.

¹ Demjančuková, 2008: 10-11

V první části této práce se nejprve zaměříme na stručnou historii kontaktů Ruska se západní Evropou v období od 11. do 17. století. Nejprve bude popsáno období od 11. století do vlády cara Borise Godunova. Dále bude následovat popis vlády Petra Velikého a jeho reformy, díky nimž posunul Rusko směrem k Západu. Neopomeneme se zmínit ani o ruských carevnách, které měly zálibu v západní módě. Dále popíšeme vládu Kateřiny Veliké a její postoj k francouzskému osvícenství a Velké francouzské revoluci. Dalším tématem práce budou děkabristé a jejich boj proti carskému samoděržaví. Dále se budeme věnovat absolutistické cenzuře cara Mikuláše I., od které se pomalu dostaneme až k pádu samoděržaví.

Druhá část práce slouží k nastínění izolovanosti Sovětského svazu od okolního světa. Dále také popíšeme vztah ruských umělců k režimu.

Ve třetí části práce se zaměříme nejprve na dobu po nástupu Nikity Chruščova a uvolnění cenzury. Dále přejdeme k Brežněvově éře, kdy vzniklo hnutí disidentů.

Posledním mezníkem bude období, kdy se generálním tajemníkem stává Michail Sergejevič Gorbačov. Jedná se o období rozpadu SSSR, kdy už nic nebránilo přílivu západní kultury do Ruska.

Ve své práci jsem vycházela z česky, anglicky a rusky psané literatury a několika ruských internetových zdrojů. Cenným zdrojem pro moji práci byla kniha Rusko a Evropa od Tomáše Garrigua Masaryka. V této knize je podrobně popsána období Ruska od vlády Petra Velikého po pád carismu. Dalším primárním zdrojem pro moji práci se stala kniha Rusko a střední Evropa od Františka Stellnera, ve které jsou popsány počátky kontaktů Ruska se Středoevropany. V knihách Rusko mimo Rusko od Miluše Zadražilové a Martina Putny jsou popsány kontakty ruských emigrantů se Západem, což je pro tuto práci velkým přínosem. V knize Ruskoje zapadničestvo: genezis-suščnosť'-ictoričeskaja rol' od Vasilije Ščukina je výstižně popsána problematika západnictví, což pro mě bylo velkým přínosem.

2 POČÁTKY KONTAKTŮ RUSKA SE ZÁPADEM

Od 11. století do poloviny 13. století v Kyjevské Rusi a od konce 12. století do konce 15. století v Novgorodu docházelo ke kontaktům mezi Rusy a Středoevropany. Také v moskevském velkoknížectví probíhaly interakce se Středoevropany. Ve 12. století vzrostla poptávka v západní Evropě po lesklých kožešinách sibiřských rosomáků, ruských šavlích a liščích kůžích, proto bylo Rusko vyhledáváno.²

Diplomatické vztahy s těmito státy navázal na přelomu 15. a 16. století velkokníže Ivan III. Do říše se stěhovali Italové a Němci a byli zaměstnáváni ve státních službách anebo jako písaři a sokolníci (sokolnictví bylo tehdy považováno za elitní sport). Ivan III. zval také do Moskvy německé zbrojíře, aby tam zřídil výrobu palných zbraní. V jeho službách působili i Řekové a již zmínění Němci a Italové, kteří byli zběhlí v moderní technice a umění. Mezi ně patřili architekt Pietro Antonio Solari, který navrhl Trůnní síň Fasetového paláce v Kremlu, a technik a minciř Aristotele Fioravanti.³

Ivan Hrozný měl také zájem o německou vědu a chtěl do Ruska přilákat německé lékaře, řemeslníky a pyrotechniky pro práci zde. Vztahy pěstoval i po obchodní stránce. Anglie a Rusko mělo obchodní vazby natolik přátelské, že Anglie založila blízko Archangelska na cestě do Moskvy obchodní stanici. V roce 1592 započalo Rusko obchodní styky i s Francií a Holandskem.⁴

Na počátku 17. století car Boris Godunov podporoval příchod dalších cizinců a také vyslal mladé šlechtice na studia do Anglie, Francie a střední Evropy. O popularitě cizinců v Rusku vypovídá i skutečnost, že na moskevském předměstí žili Němci a dorozumivacím jazykem mezi nimi zůstal německý jazyk. Od poloviny 17. století na moskevském předměstí žili i Nizozemci, Angličané a Skotové.⁵

Za doby vlády cara Alexeje nalezneme v roce 1672 první záznam o divadle v Moskvě. Car přemluvil luteránského kněze a učitele v místní německé kolonii, aby

² Stellner, 2009:27

³ Longworth, 2005, 82-88

⁴ Ibid, 96-112

⁵ Stellner, 2009: 27

uváděl hry v divadle, které nechal car postavit v jedné ze svých rezidencí. Po jeho smrti v roce 1676 se přestalo divadlo hrát.⁶

3 POKRAČOVÁNÍ ZÁPADNÍCH VLIVŮ NA RUSKO

3.1 Vláda Petra I. Velikého a otevření okna do Evropy

Petra Velikého můžeme považovat za hlavního průkopníka kontaktů ruského impéria se Západem. Z tohoto důvodu je důležité vytyčit aspekty jeho vlády vážící se k tématu této bakalářské práce.

Stejně jako za vlády jeho předchůdců, tak i za vlády Petra Velikého byli v ruské armádě a správě Středoevropané a pobaltští Němci, v námořnictvu Nizozemci a Angličané, v kultuře Francouzi a Italové.⁷

Tíživá finanční situace byla jedním z popudů, který hnal Petra Velikého k reformám v říši, ale dalším z hnacích motorů byl obdiv a uznání rozkvětu řemesel a obchodu v západních zemích, se kterým se setkal na svých cestách.⁸

V březnu 1697 se vydal na svou proslulou cestu po Evropě. Navštívil středoněmecké státy, Anglii, Benátky a Vídeň. Jeho hlavním cílem však bylo Holandsko, kam se vypravil, aby byl zasvěcen do všech tajemství moderní stavby lodí.⁹

V roce 1722 vydal podle západoevropského úřednického systému jeden z nejvýznamnějších zákonů carského Ruska. Tímto zákonem byl výnos o tabulce hodností. Tímto krokem zrušil tradiční hierarchii titulů a hodností moskevského státu a nahradil ji novou hierarchií inspirovanou západoevropským stylem. V této tabulce byly tři sloupce, kde byly uvedeny funkce ve třech odvětvích státní služby. Jednalo se o vojenství, civilní sektor a soudnictví.¹⁰

Jeho reformy byly tedy převážně praktické. Proto nemohl jen zvat Evropany

⁶ Brockett, 1999: 394

⁷ Stellner, 2009: 54

⁸ Švankmajer, 1995: 121

⁹ Longworth, 2005: 152

¹⁰ Masaryk, 1913 (1995): 52

do Ruska a posílat Rusy na učení do Evropy, musel v Rusku vybudovat potřebné školy a zavést vzdělávací prostředky. Aby tyto školy byly kvalitní, byli prvními akademiky a profesory na univerzitách a gymnáziích Němci. Navíc byly pěstovány přírodní vědy a právnícké a státopědecké vzdělání bylo vyhledáno v Německu.¹¹ Vedle těchto reforem se car také zajímal o západní módu, nechával šlechtu oblékat do šatů západního střihu. Zasadil se také o prosazení evropského rázu v oblasti zvyků a chování.¹²

V roce 1721 přijal Petr Veliký titul byzantského imperátora. Tímto krokem byl uznán Evropou a zařadil Rusko mezi evropské mocnosti.¹³

3.2 Ruské carevny a západní móda

Období mezi vládou Petra Velikého a Kateřiny Veliké je proslulé zejména vládou ruských careven, které více než politika zajímala zábava a západní móda. Proto je potřeba se o nich v této práci zmínit.

Je nutné podotknout, že západní vliv, který započal za vlády Petra Velikého, se upevnil v Rusku za vlády Kateřiny I. Za její vlády byly populární francouzské produkty a kulturní prvky.

Další carevnou, za jejíž vlády výrazně docházelo k ovlivňování Ruska západními proudy, byla Anna Ivanovna. Carevna Anna Ivanovna se učila na přání svého otce Petra Velikého německému a francouzskému jazyku a cizím tancům, ale více než vzdělávání ji zajímala zábava. Na její slavnostní korunovaci byli pozváni italští herci, kteří v Rusku zůstali nastálo, aby byla trénována italská opera. Také se pilo francouzské víno. Italský architekt na její přání postavil dřevěný palác „Amengofom“. Měla ráda zvířata, a proto si nechávala posílat z Londýna a z Paříže chrty a jiné lovecké psy.¹⁴

Další carevnou, která měla oblibu v západních proudech byla Alžběta I. Petrovna. Carevna se sice také učila italsky, francouzsky a německy, ale více ji stejně jako její předchůdkyni zajímala zábava. Četla francouzské romány a milovala

¹¹ Pipes, 2004: 146

¹² Longworth, 2005: 150-151

¹³ Lotman, 2002: 354

¹⁴ Anisimov, 2002: 90-105

maškarní plesy. Na maškarních plesech se oblékala jako francouzský mušketýr nebo jako nizozemský námořník.¹⁵ Její šaty byly ušité z francouzského hedvábí, i obuv byla dovezena z Francie.¹⁶

3.3 Vláda Kateřiny II. Veliké a francouzští osvícenci

Kateřina Veliká patří společně s Petrem Velikým mezi nejznámější průkopníky kontaktů Ruska se Západem, a proto je nezbytné se o ní zmínit.

Kateřina Veliká se narodila v rodině německých knížat Zerbtských. Ač byla cizinkou, do své role ruské carevny se vžila dokonale.¹⁷

Carevna se stejně jako Petr Veliký pokoušela o administrativní reformy v západním duchu, ale ne vždy tyto pokusy byly úspěšné.

V rámci těchto reforem carevna svolala „komisi poslanceckou“. Členy této komise byli známí osvícenci, jako byl například Charles Montesquieu. Kateřina Veliká vytvořila „ukaz“, ve kterém bylo Rusko označeno za evropský stát. Po čase byla komise odročena a už nebyla nikdy svolána.

Během zasedání této komise odevzdal moskevský profesor, jenž poslouchal přednášky Adama Smitha, carevně návrh, aby z dosavadního senátu byla vytvořena volená poradní korporace s omezeným právem zákonodárným. Kateřina Veliká uvažovala o podobné reformě, dokonce studovala anglickou ústavu, ale k reformě nakonec nedošlo.¹⁸

V roce 1767 carevna nechala svolat zákonodárnou komisi, ze které měl vzejít nový zákoník. Jeho základem byla takzvaná „Velká instrukce“, kterou sepsala sama carevna. Tento zákoník byl téměř doslovnou kompilací Montesquieuova *Ducha zákonů*, což ani carevna neskrývala. Zákoník však pro Rusko neměl žádný praktický význam.¹⁹

Kateřina Veliká se zajímala i o pozvednutí úrovně ruského školství. Ruská akademie věd sdružovala řadu evropských vědců, jako byli Švýcar Leonhard Euler a statistik a německý historik August Ludwig Schlozer. Tato instituce měla zvýšit

¹⁵ http://www.hrono.ru/biograf/bio_je/elisaveta_petr.php, 19.11.2011

¹⁶ Pisarenko, 2008: 38

¹⁷ http://www.hrono.ru/biograf/bio_je/ekaterina2sahn.php, 1.12.2011

¹⁸ Masaryk, 1913 (1995):59

¹⁹ Pipes, 2004: 312

popularitu carevniny vlády v očích vzdělaného světa. Na domácí scéně však školství značně pokulhávalo. Sice již v roce 1764 byla do Anglie vyslána speciální komise, která měla nastudovat systém anglického školství, dále se ale tato věc nedostala.²⁰

3.4 Velká francouzská revoluce a její vliv na Rusko

Před vypuknutím Velké francouzské revoluce byla francouzština přijímána tak aktivně, že mnoho Rusů ještě v první polovině 19. století mluvilo lépe francouzsky než rusky. Někteří Rusové se ani rusky nenaučili. Také Alexandr Puškin psal zpočátku jen francouzsky, stejně tak i Michail Lermontov. Do Ruska přicházeli z Francie lékaři, herci a učitelé jazyků.²¹ Do Ruska tak plynula předrevoluční a revoluční literatura, četli se knihy od Jeana Rousseaua a Denise Diderota.²²

Vlivem četby osvícenců panovala v Petrohradě stejná politická nálada jako v Paříži. Ve Francii revoluci započala buržoazie, venkovské obyvatelstvo se připojilo až v průběhu revoluce. Tímto se inspirovalo Rusko, aristokracie byla nadšená francouzskou a německou osvícenskou filozofií a venkovský lid se bouřil proti své vládě. Příkladem může být Pugačovovo povstání.²³

S francouzskou revolucí souvisí i zednářské lóže, které se od roku 1731 začaly šířit v Petrohradě. Za vlády Kateřiny II. Veliké a na počátku 19. století se v Rusku rozšířilo zednářství i do vysokých kruhů společnosti. Tyto lóže neustále propagovaly osvícenské ideje. Zednářství pochází z Anglie a odtud bylo přeneseno do Francie, Itálie, Pruska a do Ruska.²⁴

Jednou z hlavních postav Ruska během francouzské revoluce byl Alexandr Radiščev. Byl předním osvícenským myslitelem. Studoval práva na univerzitě v Lipsku, jeho učiteli byli Gottfried Leibniz a Jean Rousseau. Jako první mezi intelektuály bojoval proti samoděržaví a vyžadoval svobodu nejen pro privilegované, ale i pro prostý lid. Tématem jeho děl byly úvahy o lidské svobodě a o povinnostech dobré vlády a dobrého panovníka dopřát lidu svobodu a šetřit lidskou důstojnost

²⁰ Ibid, 198-199

²¹ Black, 2003: 281

²² http://vladimirbubnov.narod.ru/rus_frn1.html#vek18, 8.11.2011

²³ Masaryk, 1913(1995): 61

²⁴ Ibid, 62

všech poddaných od dvorské šlechty až po nejubožejšího nevolníka.²⁵ Za svoji knihu *Cesta z Petrohradu*, kde propagoval francouzské svobodné ideje, napadal samoděržaví a popisoval vykořisťování nevolníků, byl Kateřinou II. Velikou odsouzen k smrti. Nakonec byl poslán na Sibiř, kde byl až do nastoupení Pavla I. na trůn.²⁶

Jakobínský teror však zchladil v Rusku i v Evropě osvícenské snahy. Kateřina Veliká okamžitě zakázala tisknout překlady osvícenců. I zednářské lóže byly zavřeny. Car Pavel I. tyto kroky ještě zintenzivnil, nestrpěl vůbec nic francouzského, co nemělo rojalistické, bourbonské pečeti. Cizí knihy nesměly být dováženy a nastala tvrdá cenzura.²⁷

Je potřeba zmínit, že díky této revoluci do Ruska přišlo mnoho Francouzů, přestože se od Francie Kateřina II. snažila distancovat. Jednalo se zejména o členy aristokracie. Stali se guvernankami a guvernanty, kteří vyučovali celou řadu ruské šlechty, což mělo vliv na ruskou vzdělanou elitu. Mluvílo se francouzsky, což se stalo mezi ruskou elitou na domácí scéně pravidlem až do poloviny 19. století. Francouzským jazykem nemluvila jen elita, ale byly jím psány i diplomatické depeše mezi ruským ministerstvem zahraničních věcí a zahraničními ministerstvy.²⁸

3.5 Alexandr I. a Michail Speranský

Cara Alexandra I. vychovala jeho babička Kateřina II. Veliká podle osvícenských zásad, a proto se podle nich snažil také vládnout.

Podíváme-li se však celkově na jeho vládu, můžeme sledovat, že se jeho zájem o liberální reformy neustále měnil. Mohla za to jeho rozpolcená povaha, protože se od mládí pohyboval v nepřátelském prostředí mezi Kateřinou II. Velikou a Pavlem I. Navíc se již od dětství učil spojovat osvícenskou terminologii se samoděržavnou praxí.²⁹

Alexandr I. vládl v období napoleonských válek, což také ovlivnilo jeho postoj k reformám - bylo riskantní je provádět během válečné nejistoty.

²⁵ Bínová, Dohnal, 1995: 106-107

²⁶ Masaryk, 1913 (1995) :63

²⁷ <http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/articles/franciya/skakun-francuzskaya-kultura-xvii.htm>, 8.11.2011

²⁸ Maksimyčev, Rubinskij, 2009: 8-9

²⁹ Švankmajer, 1995: 365

V rámci svých reforem zamýšlel vytvoření ruské ústavy. V roce 1818 dokonce učinil slib o zavedení ústavy v celém Rusku. Svůj slib však nesplnil.

S jeho reformami je spojen neveřejný výbor. Tento výbor byl vlastně neoficiálním kroužkem přátel kolem cara, kde se jednalo o změnách ve státní správě. Někteří přátelé měli možnost strávit určitou dobu v Anglii a tím pádem se seznámili s její administrativou. Proto se dostávali do konfliktu s konzervativními členy výboru. Výbor se zabýval zejména změnami Senátu, ale nakonec byly reformní snahy jen minimální. Když skončila zasedání tohoto výboru, tak upadl i Alexandrův zájem o reformy.³⁰

V roce 1807 se Alexandr sblížil se svým rádcem Michailem Speranským. V tomto roce se Michail Speranský stal státním sekretářem a později kancléřem. Jelikož měl osvícenské vzdělání, zavedl v roce 1809 povinné vzdělávání státních úředníků a navrhl zřízení místních zastupitelských orgánů. Požadoval také, aby bylo nevolníkům přiznáno právo nabývat movitý a nemovitý majetek. Své reformní návrhy ale neprosadil. Alexandr I. chtěl být považován za osvíceného vládce, ale chtěl také zůstat samoděržavným carem. Alexandr I. se přiklonil k absolutismu díky výhře nad Napoleonem, kdy se dostal navrchol své slávy. Roku 1812 byl Speranský obviněn ze sympatizování s Francií a byl poslán do vyhnanství na Sibiř.³¹ Znal mezinárodní právo, věděl jak funguje státní aparát v silných evropských zemích a znal i jejich ústavy. Roku 1816 ho Alexandr I. rehabilitoval.³²

Za vlády Alexandra I. byla velice rozšířená státovědecká a politická publicistika a literatura. Byl vyučován německý a anglický jazyk. Stále se četly spisy de Tracyho a Charlese Montesquieua³³ Proto se mohlo mnoho Rusů dočíst, jak vypadá anglická a americká ústava. Evropská literatura v nich živila opozičního ducha. Evropa naučila také Rusko tajnému spolkaření, k němuž je vedly již zmíněné zednářské lóže.³⁴

³⁰ Masaryk, 1913 (1995): 71-73

³¹ Švankmajer, 1995: 221- 222

³² Romanov, 2009: 440-447

³³ Bínová, Dohnal, 1995: 27

³⁴ Masaryk, 1913 (1995): 129

3.6 Povstání děkabristů jako první opoziční hnutí vůči samoděržaví

V roce 1825 byli děkabristé prvním opozičním hnutím proti carskému samoděržaví a stali se tak vzorem pro budoucí opozici vůči samoděržaví, proto je nezbytné se o nich v této práci zmínit.

K odporu proti samoděržaví je vedlo mnoho důvodů, zejména setrvávající nevolnictví a feudalismus, který byl ve Francii smeten díky již zmíněné francouzské revoluci. V Anglii vymizelo nevolnictví v polovině 18. století. Počátkem 19. století bylo zrušeno i v Prusku. V Rusku nevolnictví stále přetrvávalo. Avšak i sem pronikal kapitalistický způsob výroby. Po vpádu Napoleona do Ruska pocítil ruský národ poprvé svou sílu a touhu po nezávislosti, nejprve po politické a později po národní. Jedná se o počátky svobodomyslnosti v Rusku. Nevolníkům se už nechtělo dříť na panském statku, když zvítězili v tažení proti Napoleonovi. Válka proti Napoleonovi je v ruských dějinách zapsána jako Vlastenecká válka v roce 1812.³⁵

Tento rok sehrál velikou roli v revolučních děkabristických myšlenkách. Značná část budoucích děkabristů sloužila v armádě.³⁶ Ruští vojáci během vojenského tažení 1812-1813 a při následné okupaci dobytých území strávili dva až tři roky v ponapoleonské Francii a německých zemích. A své poznatky ze Západu aplikovali na ruskou společnost.³⁷

Politické organizace děkabristů byly také inspirovány četbou zahraničních novin a sledováním událostí v Evropě. V roce 1816 byl utvořen první základní tajný děkabristický spolek, kádr Svazu spásy. Členové tohoto spolku chtěli zrušit absolutní carskou monarchii a nahradit ji konstituční monarchií a také vytvořit parlament. Svaz byl po čase rozpuštěn a kolem roku 1818 vznikl Svaz blaha.³⁸ Tyto spolky vycházely ze základů položených již za vlády Kateřiny II., kdy do země pronikaly první střípky osvícenství.

Západní vliv na děkabristy byl veliký. Pavel Pestěl, jeden z hlavních aktérů děkabristického hnutí, byl nejprve zastáncem konstituční monarchie, ale postupem času se stal republikánem. Svůj názor změnil po přečtení spisu de Tracyho ve francouzštině. Domníval se, že všechny noviny a politická díla velebily růst obecného

³⁵ Šedivý, 2000: 19

³⁶ Lotman, 2002:607

³⁷ Pippes, 2004: 316

³⁸ Šedivý, 2000: 30-31

blaha ve Spojených státech severoamerických, což bylo připisováno republikovému státnímu zřízení.³⁹

Povstání děkabristů se odehrálo 14. prosince 1825 na Senátním náměstí v Petrohradě, ale bylo potlačeno. Pět vůdců nechal Mikuláš I. popravit. Mezi ně patřil již zmíněný Pavel Pestěl, Kondratij Rylejev, Sergej Muravjev-Apostol, Michail Bestužev-Rjumin a Pjotr Kachovskij. Zbytek povstalců byl odsouzen k vyhnanství na Sibiř.⁴⁰

Děkabristé odsouzení k surovým podmínkám na Sibiři žili se vzpomínkami na osvícenskou filozofii 18. století. 26. srpna 1856 vydal nový car Alexandr II. výnos o udělení amnestie všem účastníkům děkabristického povstání.⁴¹

3.7 Vláda Mikuláše I. (Četník Evropy)

Car Mikuláš I. byl stejně jako Alexandr I. ochráncem legitimismu a tvrdě odsuzoval revoluci. V Evropě ho obdivovali všichni konzervativci. Zastával názor, že car je neomezený monarcha.

Mikuláš I. byl proti reformám a vyšší vzdělání nechal snížit na minimum nutných vědomostí. Filosofie a literatura a jiné další pokusy o všeobecné vzdělání a znalosti filozofického světového názoru měly být potlačeny.

Domníval se, že příčinou děkabristického povstání bylo působení škodlivých zahálčivých myšlenek na ruskou mládež. Proti tomu se rozhodl postavit. Věřil, že vláda má právo rozhodnout o tom, co mohou vydávat nebo číst její poddaní. V roce 1826 schválil cenzurní zákoník, ve kterém bylo uvedeno, že jakákoli publikace měla být před svou distribucí schválena jedním z cenzorských výborů. Aristokracie se proto ze strachu z potrestání zcela zřekla osvícenských a humanitních idejí, které vedly k děkabristickému povstání.⁴²

Mezi lety 1848 a 1850 nechal zrušit některé nauky, které měly osvícenský podtext. Příkladem může být státní právo evropských států. Obával se, aby revoluce probíhající v jiných zemích nebyly příkladem pro ruský lid. Tato opatření byla

³⁹ Máslo, 1995: 41-42

⁴⁰ http://www.rusemp.ru/rom14_022.html, 1. 12. 2011

⁴¹ Máslo, 1995: 209

⁴² Pipes, 2000: 355

zrušena až za Alexandra II. V rámci těchto reforem se přestaly vyučovat klasické jazyky, aby řeční autoři, kteří psali o republikách, nekazili mládež.⁴³

Za jeho vlády se probudilo národní uvědomění. Spisovatelé ztratili zájem o francouzskou literaturu a filozofii. Začalo pěstování národního jazyka a jeho očišťování od francouzských vlivů. Naopak zájem o německé vlivy stoupala. Anglická a německá literatura a filozofie byly vyhledávány. Národní cítění bylo posíleno probuzeným národním cítěním západních a jižních Slovanů. Jednalo se o náboženské sympatie k pravoslavným Jihoslovanům, osvobozujícím se z tureckého jihu.⁴⁴

Pro vládu Mikuláše I. je charakteristická výuka na německých univerzitách, kde získávali ruští studenti národohospodářské, právnické a technické vzdělání. Ale školy a univerzity ruské mládeži nestačily, učitelé je nebyli schopni vzdělávat. Akademická mládež byla v opozici, protože i přes výuku na německých univerzitách byl nedostatek univerzit a učitelů. Proto se sebevzdělávání stalo podstatnou částí pokrokového programu. Ve volném spojení s univerzitami vzniklo několik literárních salónů a kroužků podobně smýšlejících lidí a brzy v nich byly probírány politické a sociální myšlenky. Tyto kroužky byly pokračováním zednářských lóží a tajných společností.⁴⁵

Nejvýznamnějším představitelem politického liberalismu je Ivan Turgeněv. Byl členem děkabristického Spolku pro veřejné blaho a díky účasti v děkabristickém povstání byl odsouzen k doživotně nucené práci a až do smrti zůstal ve Francii. Psal rusky a francouzsky. Kritizoval ruskou státní správu a navrhoval reformy, a to zejména v soudnictví. Měly být zrušeny tělesné tresty a zavedena místní samospráva. Znal anglické, francouzské a pruské spisy a instituce.⁴⁶ Studoval v Německu a hlásil se k západnictví, protože západní kultuře by se Rusko podle něho nemělo bránit. Od 40. let 19. století trávil veškerý čas v již zmíněné Francii, kde se setkával s předními spisovateli, jako byl například Emil Zola. Intenzivně se

⁴³ Masaryk, 1913 (1995): 88

⁴⁴ Ibid, 90

⁴⁵ Ibid, 95

⁴⁶ Ibid, 97

zúčastňoval sblížování ruské a francouzské kultury.⁴⁷ Byl nejvýznamnějším členem Společnosti vzájemné pomoci a dobročinnosti ruských krajanů se sídlem v Paříži.⁴⁸

3.8 Slavjanofilství a západnictví

Kolem roku 1840 se většina ruské inteligence rozpadla na dva názorové proudy. První skupinou byli západníci, kteří zavrhovali navazování na ruské tradice a žádali, aby si Rusko přisvojilo zásady západní kultury. Druhou skupinou byli slavjanofilové, kteří byli zastánci ruských národních tradic.

Pro slavjanofily byla západní kultura jen úpadkem a ruský národ byl v budoucnosti spásou lidstva. Stěžejním bodem tohoto názorového proudu byl kulturně, mravně, rozumově a citově vyspělý člověk. Západ naopak zdůrazňoval instituce. Přestože slavjanofilství zůstalo primárně nepolitickým hnutím, zabývalo se hlavně filozofií a literaturou, nelze mu upřít vliv na dnešní ruskou zahraniční politiku.⁴⁹

Podle západníků se mělo Rusko od Západu učit. Mělo projít stejným vývojem jako západní Evropa, jenom tak si mohlo osvojit evropskou vědu a světské osvícení. Mělo si osvojit základní politické a kulturní reformy, které provedla západní Evropa. Nezabývali se náboženstvím a pokud se o něj zajímali, tak jen podtrhovali nedostatky ruské církve. Byla pro ně důležitá politická svoboda. Zastávali různé formy socialismu.⁵⁰

Slavjanofilové se začali jako názorový proud sblížovat v roce 1836, kdy vyšel článek *Filozofický dopis*, který napsal západník Petr Čaadajev. Tento článek napsal již v roce 1829 a publikoval ho ve francouzštině, protože francouzštinu považoval za jazyk Evropy. Petr Čaadajev ve svém článku položil ruskému národu otázku o smyslu ruských dějin a jejich smyslu ve vztahu k západoevropské civilizaci. Požadoval, aby Rusové změnili pohled na svět a dějiny a konvertovali ke katolictví.⁵¹ Rusko v roce 1812 vyhrálo válku s Napoleonem, ale místo toho, aby stálo na vrcholu uznaného evropského státu, stalo se četníkem vlastních občanů.⁵²

⁴⁷ Bínová, Dohnal, 1995: 153

⁴⁸ Roccijskaja akademija nauk, 2009: 7

⁴⁹ http://www.listar.cz/benes_uvahy.htm, 21.11. 2011

⁵⁰ Ibid, 76-77

⁵¹ Fatejev, 2006: 8

⁵² Ščukin, 2001: 62-75

Petr Čaadajev svým článkem rozpoutal názorové spory mezi západníky a slavjanofily. Jeho programem bylo oddělení Ruska od revoluční Evropy, přisvojení západní kultury po iniciativě vlády a zrušení nevolnictví. Účastnil se napoleonských válek a zahraničních pochodů ruského vojska. Vycházel z německého filozofa Friedricha Schelinga.⁵³

Zastával názor, že Rusko není ani Západ, ani Východ. Rozhořčoval se nad nevolnictvím. Věřil, že až si Rusko osvojí západní hodnoty, přistoupí k uskutečnění svého předurčení, které se mu dostalo od Boha a následně stane se centrem intelektuální Evropy.⁵⁴

U zrodu slavjanofilského kroužku stál Alexej Chomjakov, který považoval Rusko za Svatou Rus, kde pocházeli všichni z jedné krve, kde žil duch domácí společnosti se společnou láskou ke křesťanství. Domníval se, že nikde jinde v Evropě nebyl obyčej tak pevně spojený s celou společností, tak jako v Rusku.⁵⁵ Věřil v pravoslavného a ruského národního ducha. Nosil vousy a odíval se starorusky, zdůrazňoval tím svou lásku ke všemu ruskému. Domníval se, že pro evropskou osvícenskou kulturu je charakteristická formální a suchopárná racionalita, zatímco ruská kultura byla k životu povolána ideály rozumnosti a účelnosti. Pro Alexeje Chomjakova byla důležitá pokornost ruského lidu, jeho pobožnost a láska k ideálům svatosti, sklon ke kolektivnímu způsobu života ve formě vesnických obcí založených na zásadě vzájemnosti. Proto Rusko v otázkách dostižení sociální spravedlnosti mělo dojít dál než Evropa.⁵⁶

Když nastoupil Alexandr II. na trůn, dal Rusku naději na zlepšení stávající situace. Proto v roce 1855 předložil slavjanofil Konstantin Aksakov Alexandrovi memorandum *O vnitřním stavu Ruska*. Slavjanofilové v něm apelovali k návratu k vnitřnímu stavu Ruska v době před vládou Petra Velikého, k vládě, která toleruje svobodu slova. Vláda by tímto krokem nemusela obětovat autokracii. Po přečtení memoranda Alexandr I. zliberalizoval cenzuru a slavjanofilové mohli vydávat během jeho vlády několik časopisů. Následkem prohry v Krymské válce se stal car terčem ostré kritiky. I přes námitky carových poradců dal car Konstantinu Aksanovi povolení

⁵³ Ibid, 76-78

⁵⁴ Prochorenko, 2010: 148

⁵⁵ Kaplin, 2008: 96-97

⁵⁶ Losskij, 2004: 50-63

publikovat v Moskvě týdenní noviny *Den*, za podmínky že v nich nebude uvedena politická sekce. Období vydávání těchto novin, od roku 1861 do roku 1865, je považována za vítězství slavjanofilství. Rusko nemělo být mesiášem pro všechny, ale pouze pro Slované.⁵⁷

Otcem Konstantina Aksakova byl spisovatel Sergej Aksakov. Proslavil se svými státovědeckými myšlenkami. Věřil, že stát je méněcenný, Rusko jako stát by mělo být organizováno jako země a jako stát. Dějiny Ruska jsou podle něho dějinami obou těchto subjektů. Zavrhoval reformy Petra Velikého, protože se jednalo o napodobeninu evropských států. V Evropě viděl nesvobodu a považoval evropské ústavní státy za nedůvěryhodné, protože evropský lid a panovník si vzájemně nedůvěřují. Vnitřně nesvobodná Evropa tak upadla z absolutismu do revoluce. Mikuláškovská cenzura ho však znepokojovala.⁵⁸

Jeho bratr Ivan Aksakov podporoval národní kulturu, bojoval za národní ideály a za svobodný život, následoval duchovní bohatství starších slavjanofilů. Jako redaktor periodik mezi léty 1828-1886 sjednotil slavjanofilské učení s konkrétními otázkami a žádostmi týkajícími se společenského a státního života Ruska.⁵⁹

Západník Alexandr Hercen po potrestání děkabristů přísahal jejich pomstu. V roce 1847 emigroval do Francie. Ostře zpochybňoval slavjanofilství, protože slavjanofilové byli zastánci pravoslaví a ruského monarchického absolutismu. Ale Francie ho zklamala, uvědomil si její měšťačtví a došel k názoru, že ruská selská obec a ruská družstva dávají naději na uskutečnění socialismu v Rusku. Ve svém díle *Minulost a myšlenky* jim věnoval samostatnou kapitolu nazvanou „*Není naše*“. V cizině vydal časopis *Kolokol*.⁶⁰ Předvídal socialismus, ale nepovažoval ho za absolutně dokonalou formu společenského zřízení.⁶¹

V rámci západnického kroužku měl nejužší vztah k Petru Čaadajevovi. Věřil v šlechtu a nedůvěřoval prostým občanům.⁶²

⁵⁷ Duncan, 2000: 22

⁵⁸ Masaryk, 1913 (1995): 201-202

⁵⁹ Struve, 2006: 818

⁶⁰ Ibid, 362-363

⁶¹ Losskij, 2004: 90-94

⁶² Ščukin, 2001 :81

3.9.1 Fjodor Dostojevskij

Osobnost Fjodora Dostojevského je pro tuto problematiku důležitá, protože změnil svůj západnický postoj a přiklonil se k slavjanofilství. Původně se zajímal o socialismus a západní hodnoty. Ve 40. letech byl členem Petraševského kroužku a za veřejné čtení dopisu Bělinského Gogolovi (kritik zde autora *Mrtvých duší* obviňuje ze zrady ideálů mládí a k příklonu k carské politice) byl zatčen a odsouzen k smrti, na poslední chvíli byl odeslán na čtyři roky nucených prací na Sibiři. Po návratu domů svoji životní filozofii přehodnotil a spolu se svým bratrem a literárními kritiky Apolonem Grigorjevem a Nikolajem Strachovem založil časopisy „*Vremja*“ a *Epocha*. V těchto časopisech vysvětloval tzv. „počvenictví“, v němž prosazoval návrat inteligence k půdě, k mužikovi. V západní průmyslové civilizaci viděl slepou uličku ve vývoji lidstva. Očekával, že evropské myšlení bude poraženo a katolicismus bude nahrazen východním křesťanstvím. Domníval se, že katolicismus a ateismus upíraly lidem jejich svobodu. Slavjanofilství bylo pro něho ideálem a chápal jej jako univerzální jednotu člověka ve světě. Lidé se s ateisty setkávali, ale toto setkání jim nic nepřineslo a proto se všichni Rusové měli stát ortodoxními.⁶³

3.10 Doba vlády Alexandra II. a Alexandra III. - zrušení nevolnictví a policejní absolutismus

V této části práce je popsán zlomový okamžik ruské kultury, protože za vlády Alexandra II. došlo ke zrušení nevolnictví a započala pomalá liberalizace ruské společnosti a svoboda tisku.⁶⁴

Během nástupu na trůn byl Alexandr II. vytrvalým odpůrcem zrušení nevolnictví. Změnu jeho postoje ovlivnila bouřlivá společenská atmosféra. Tyto nepokoje vznikly zejména jako reakce na prohranou Krymskou válku. Po sjednání míru a prohlášení mírového manifestu v roce 1856 začal uvažovat o osvobození rolníků. Jelikož bouřlivá atmosféra nadále setrvávala, podepsal v roce 1861 projekt zákonodárné komise, kterým bylo nevolnictví zrušeno.⁶⁵

⁶³ Duncan, 2000: 34-37

⁶⁴ Bínová, Dohnal, 1995: 23

⁶⁵ Janov, 2009: 612-613

Jenže rolníci chtěli být osvobozeni i s půdou, kterou obdělávali. Tu mohli dostat jen za náhradu, kterou měl rolník nebo stát zaplatit. S rolníky však souhlasila jen část statkářů. Neúplnost osvobození rolníků a neúplné svobody navyšovaly touhu po plných svobodách. To se projevovalo na akademických půdách. Propukly studentské demonstrace a petrohradská univerzita byla díky tomu uzavřena. V roce 1861 vznikl první konstituční spolek Velkorus a vyšla proklamace Mladá Rus, kde byla hlášána revoluce a sociální republika.⁶⁶

V roce 1864 Alexandr II. uskutečnil několik reforem. Univerzity obdržely nový studijní řád, jenž povoloval větší svobodu učení. Na právnické fakulty bylo navraceno státní právo evropských států. Bylo povoleno studium filozofie.⁶⁷

Jak je z textu patrné, došlo k určitým změnám. Tyto reformy byly však jen polovičaté, centralistická moc a byrokracie nebyla zlomena.

Také za Alexandra II. používala literatura kritiku k propagaci politických a sociálních idejí. Snahy opozice směřovaly k zavedení ústavy. Jejich úsilí se podobalo děkabristickým tradicím, jež udržovala emigrantská publicistika. Nadále zde působila západní literatura a anglická filozofie. Rusové měli také příležitost studovat socialistické organizace v cizině. Díky těmto vlivům od roku 1871 započala propaganda mezi mužiky a dělnictvem. Propaganda nebyla jednotná, byl šířen socialismus, učení narodníků a komunismus. Od roku 1874 vláda započala potlačovat tato hnutí.⁶⁸

Alexandr III. zavedl kvůli revolučním nepokojům policejní absolutismus. Od roku 1881 zůstalo Rusko ve výjimečném stavu. Omezila se možnost vzdělání. Filozofické a státopědecké studie, které měly francouzský podtext, byly zrušeny. Bylo možné přednášet jen Platóna a Aristotela. Pokrokoví profesori byli propuštěni a na jejich místo nastoupili jiní, kteří vládě neodporovali.⁶⁹

⁶⁶ Masaryk, 1913 (1995): 104

⁶⁷ Ibid, 110

⁶⁸ Ibid, 114

⁶⁹ Ibid, 118

3.11 Doba vlády Mikuláše II. a pád carismu

Období vlády Mikuláše II. je pro tuto práci důležitým mezníkem, protože revoluce, k níž došlo v Petrohradě v roce 1917, byla završením celé předchozí společenské krize. Carismus sice dovedl Rusko částečně zcivilizovat, dát evropské vymoženosti šlechtě, byrokracii, důstojnictvu, ale rolníkům nikoliv.⁷⁰

Mikuláš II. během své vlády nadále provozoval represivní politiku svého otce Alexandra III. Nálada v zemi byla stále podrážděnější a revolučnější v řadách inteligence, ale i mezi dělnictvem. Od roku 1899 byly všechny univerzity zrevolucionovány i pokrokoví profesori a učitelé se stavěli odvážněji do opozice.⁷¹

Jednotlivé revoluční strany se shodovaly v tom, že v Rusku musí být sociální revoluce připravovaná politickou revolucí. Díky narůstajícímu počtu protestujících dělníků se zplodila myšlenka politické revoluce mas.

I když měly jednotlivé strany za cíl svržení carismu, tak se jejich ideologie podstatně lišily. Narodníci věřili v Rusko, v ruského rolníka a nenáviděli carský systém. Cílem jejich hnutí bylo svržení carské byrokracie a nastolení ruského agrárního socialismu. Jejich vůdci si uvědomovali svoji nevzdělanost, a proto vyzývali všechnu inteligenci, aby chodili mezi lid a informovali jej o svých cílech. Tímto krokem vznikl pro Evropu neznámý ruský typ vzdělaného a přesvědčeného revolucionáře. Požadovali zespolečenštění půdy a majetku (socializace zdola) a rozdělení ho těm, kteří skutečně pracují. Za jednu z nejznámějších stran lze považovat stranu eserů (sociální revolucionáři), levicovou stranu, která měla podporu hlavně na venkově a lze ji považovat za slavjanofilskou. Naopak liberální „oktjabristé“ hájili status quo. Liberální Konstitučně demokratická strana- kadeti žádala nenásilnou demokratizaci země. Na pravici vystupovali nacionalisté, kteří hájili zájmy statkářů a podnikatelů. Krajní levici tvořili sociální demokraté se svými dvěma cestami ruského marxismu. Jednalo se o stranu, která hledala svoji inspiraci četbou západních děl. Za zakladatele ruské sociální demokracie je označován Georgij Plechanov. Byl jedním z prvních, kdo nepřehlížel transformaci ke kapitalismu.⁷²

Spory mezi jednotlivými skupinami sociální demokracie narůstaly, proto došlo

⁷⁰ Vlček, 2008: 17

⁷¹ Masaryk, 1913 (1995): 118

⁷² Veber, 2000: 72-77

k rozčlenění na dvě základní frakce, na menševiky a bolševiky. U zrodu tohoto sporu stál Vladimír Iljič Lenin, který zastával názor, že povinností každého člena je aktivně pracovat na uskutečňování programu strany. Jeho oponenti naopak zastávali názor, že strana může mít i členy pasivní.⁷³

Liberálové se snažili přesvědčit ruskou a zahraniční veřejnost o oprávněnosti svých požadavků. To se stalo hlavním úkolem časopisu „*Osvobožděnije*“. V roce 1904 byl v evropských novinách vypracován a zveřejněn návrh reformované ústavy (dle belgického vzoru) a požadavek na rovné, přímé a všeobecné volební právo. Liberálové se snažili získat finanční prostředky veřejnými sbírkami ve Francii, ale tomu bránila carská vláda, proto je museli zabezpečit v Rusku.⁷⁴

Dalším tiskem, který liberálové vydávali v roce 1909, byl sborník „*Věchi*“, s podtitulem sborník statí o ruské inteligenci. Jednalo se o reakci na politický neúspěch revoluce z roku 1905. (Ruská buržoazní revoluce 1905 až 1907 byla řadou revolučních nepokojů, které proběhly v Ruském impériu. Nepokoje byly způsobené především rusko-japonskou válkou a krvavou nedělí v roce 1905.) Vzhledem k neúspěchu revoluce byl ve sborníku odsouzen marxismus, sociální demokracie, revoluce i ruská radikální inteligence. Apelovalo se v něm k návratu k víře, Dostojevskému a slavjanofilství.⁷⁵ Všichni autoři přisuzovali zásadní význam náboženství. Jako náboženští myslitelé se zejména prezentovali Nikolaj Berďajev, Michail Bulgakov a Semjon Frank. Zaměření sborníku bylo výsledkem dlouhodobého myšlenkového vývoje jeho autorů. Autoři byli ve svém mládí zastánci revolučního marxismu. Později však přistoupili ke křesťanskému konzervatismu a měli tak politicky nejbližší ke kadetům. Kriticky zhodnotili charakter radikální ruské inteligence a její roli.⁷⁶

Za důsledek neúspěchu této revoluce považovali carův říjnový manifest z roku 1905. Tento manifest měl nastolit politický převrat v zemi, avšak slova konstituce nebo ústava v manifestu nechyběla, zato označení samovládce v manifestu nechybělo. Car sice sliboval zavedení základních občanských svobod a svobodu slova. Avšak stanovil za nezvratnou podmínku to, že státní дума, sbor zástupců

⁷³ Ibid, 77- 80

⁷⁴ Ibid, 82-83

⁷⁵ Švankmajer, 1995: 510

⁷⁶ http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=485&Itemid=57, 29.11.2011

národa zvolených rozšířeným volebním právem, bude mít právo povolovat rozpočet i kontrolovat státní hospodaření a bez jejího souhlasu žádný zákon nenabude platnosti. Menšina tento manifest přijala s nadšením, ale většina s nevolí.⁷⁷

Ale i tak lze vidět několik ústupků Mikuláše II. V prosinci 1905 byla zrušena preventivní cenzura. Mohly být kritizováni nejen předchůdci cara, ale i Mikuláš sám. Také se vydávaly domácí i přeložené spisy. Rychle se rozšiřovaly Radiščevovy, Voltairovy, Marxovy i děkabristické spisy a brožury socialistického nakladatelství ve Stuttgartu. V roce 1909 se situace opět obrátila. Svoboda slova a tisku začala být znovu potlačována, některé spisy a brožury byly opět zapovězeny.⁷⁸

Po vypuknutí první světové války a vstupu Ruska do války byl postoj k válce v ruských politických stranách různý. Drtivá většina stran však byla pro válku až do vítězného konce i po pádu carismu Lenin a bolševici chtěli převést válku proti ústředním mocnostem ve válku občanskou. V roce 1915 byl založen Progresivní blok, který byl složen z kadetů a dalších stran. Tento blok byl zastáncem války až do vítězství a zahájil proti carskému režimu revoluci. Požadavky Progresivního bloku byly vládou odmítnuty a tento krok byl rozhodujícím mezníkem ve vývoji Ruska, znamenalo to zlom, od něhož již byla revoluce neodvratná.⁷⁹

Mezitím v Petrohradě probíhal mocenský boj mezi dumou a socialisty v sovětu. Socialisté viděli v dumě a poslancích své nepřátele. Boj proti absolutismu spojil všechny směry. Marxisté spolupracovali se sociálními revolucionáři. Situace byla neúnosná a stále se zvyšovala cena potravin. Poslanci dumy se snažili tuto situaci řešit, ale sověť (mocenský orgán, sověť dělnických a rolnických zástupců, volený dělníky, rolníky a vojáky) jejich opatření bojkotoval. Sověť měl v plánu nechat vládu napravit všechny škody a potom sám převzít vládu.⁸⁰

10. března 1917 byla vyhlášena všeobecná stávková, která trvala několik dní. Mikuláš II. 15. března abdikoval. Během prvního dne stávkové vznikl Petrohradský sověť, který sehrál významnou roli v ruském politickém životě. Byl složen z osvobozených předáku zatčené dělnické skupiny. Tento orgán měl být obranou

⁷⁷ Heresch , 1995: 82

⁷⁸ Masaryk, 1913 (1995): 138

⁷⁹ Veber, 2000: 300-301

⁸⁰ Ibid, 423

revoluce proti případným armádním jednotkám.⁸¹

Po těchto událostech byla ustavena Prozatímní vláda. Tu zastupovali členové Progresivního bloku, socialisté, trudovici (pravicoví esefi) a sociální demokraté. Ti měli být zatím reprezentováni jen menševiky, ale účast nakonec odmítli. Vznikl systém tzv. dvojvládí, kdy vedle Prozatímní vlády existoval paralelní Petrohradský sovět, jenž postupně přebíral veškerou moc.

Problémem Prozatímní vlády byla skutečnost, že veškerou politickou moc si udržoval petrohradský sovět, který vládě nedůvěřoval a přisvojoval si moc a práva vlády i dumy. Vladimír Iljič Lenin hned po návratu ze svých cest do Ruska vyžadoval orientaci na dobytí moci. Chtěl svrhnout Prozatímní vládu a to se mu skutečně podařilo. 7. listopadu byl dobyt Zimní palác a svržena Prozatímní vláda.⁸²

4 SVAZ SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK- OD JEHO VZNIKU PO JEHO PÁD

4.1 Stalinovo impérium

Po převratu bolševici převzali v Petrohradě moc, vytvořili vládu a ukončili válku s Německem (Brest-Litevský mír – 1918). Proti bolševické vládě vznikla opozice (statkáři, šlechta, demokraté, církve a někteří důstojníci bývalé carské armády) a propukla občanská válka mezi bolševiky (rudými) a jejich odpůrci (bílymi). V roce 1922 bolševici zvítězili a 30.12.1922 vznikl spojením dříve relativně samostatných států Svaz sovětských socialistických republik.⁸³

Pro období Sovětského svazu je charakteristická vedoucí úloha Komunistické strany, kterou v něm zavedl Vladimír Iljič Lenin, inspirovaný myšlenkami Karla Marxe. Na jeho tvorbu měly vliv osvícenská francouzská a anglická ideje. Vábila ho

⁸¹ Veber, 2000: 386-393

⁸² Service, 2007: 66-69

⁸³ Ibid, 83-119

revolučnost a francouzský radikalismus.⁸⁴

Vůdčí postavení v sovětském Rusku však nezaujala dělnická třída, nýbrž komunistická strana. Po smrti Vladimíra Lenina se ujal vůdčí role Josif Stalin. Byrokratická diktatura byla tedy základním nástrojem monopolu státu nad všemi oblastmi života v Sovětském svazu. Marxisticko - leninská ideologie byla zástěrkou, která jí měla dát legitimitu.

V roce 1921 se režim ocitl na pokraji ekonomické propasti. Proto byly učiněny liberální ústupky rolníkům, očekávalo se, že bude oživena výroba a navýšen kapitál.⁸⁵ Tyto ústupky se nazývají Nová ekonomická politika (NEP). Rolníci mohli po zaplacení naturální daně podnikat, ačkoli se zpočátku jednalo jen o limitovanou výměnu zboží. Tato omezení byla brzy zrušena, došlo tedy k liberalizaci. V roce 1929 byl NEP zastaven a strana se vrátila k válečnému komunismu. Industrializace byla opět financována na úkor dělníků, z tohoto důvodu nebyli ochotni produkovat přebytky, protože za ně nedostali žádnou protihodnotu.⁸⁶

V letech 1928 až 1933 se Stalin inspiroval Petrem Velikým a hledal pomoc při industrializaci země na Západě. Do zahraničí bylo vysláno mnoho technických odborníků, kteří se seznámili s tamní průmyslovou technologií, a do Ruska bylo najato mnoho zahraničních inženýrů a kvalifikovaných dělníků. Studie uvádí, že v období mezi lety 1927 až 1944 se mezi SSSR a zahraničními firmami uzavřelo celkem 217 dohod o technické pomoci. Proto nelze žádnou významnou technologii považovat za sovětskou výrobu. Na tomto technologickém transferu se podílely zahraniční společnosti ze Spojených států, Německa, Francie, Švédska, Kanady a z Československé republiky.⁸⁷

Od roku 1929 byl veden aktivní boj vůči všem kulturním proudům, které byly podezřelé z nepřátelského postoje vůči revoluci. Všechna nekomunistická kulturní hnutí byla zakázána.⁸⁸

Existovalo mnoho ruských vzdělanců, kteří nesouhlasili s režimem a byli nuceni emigrovat. V zahraničí vznikaly politické organizace, které nesouhlasily s tímto systémem. Nejpopulárnější byly skupiny podporující myšlenku národního

⁸⁴ Masaryk, 1898 (2000): 223

⁸⁵ Malia, 2004: 149-154

⁸⁶ Ibid, 179-184

⁸⁷ Tucker, 2008: 122

⁸⁸ Malia, 2004: 179-184

obrození Ruska. Principy národnosti a státu, ochrana vlasti byly ideologií těchto skupin. V čele jedné takové skupiny v Paříži byl Pavel Miljukov. Zastával novou taktiku, ve které nebylo perspektivní bojovat vojenskými silami proti bolševikům. Myšlenkou bylo čekání na znovuzrození klasického komunistického režimu. Tato nová taktika požadovala republikovou formu vlády a místní samosprávu. Hlavním orgánem této pařížské skupiny byly noviny *Poslední novinky*.⁸⁹

Období mezi lety 1928 až 1931 v SSSR bývá nazýváno kulturní revolucí, jejíž hlavní charakteristikou byl proletářský třídní boj. Cílem útoků této „armády“ proletářů se stala negramotnost a boj proti nesocialistickým živlům. Ve vládních institucích došlo k sociálním čistkám osob neproletářského původu a ve vyšším školství mezi studenty sociálně cizích živlů. Mnoho komunistů a nestraníků dělnického původu bylo dosazeno do vyššího školství, které se rozrůstalo podle odborného zaměření, aby mohlo splnit požadavky industrializace. Ta dosahovala dobrých výsledků, protože počet pracovníků v průmyslu se během pětiletky zvýšil o tři miliony. Jednalo se v podstatě o kulturní pětiletku, jejímž cílem bylo zbavit se staré inteligence.⁹⁰

Za Stalinovy vlády nedocházelo v zemi jen ke kulturním čistkám. Divadelní umění například vzkvétalo. Moskevské umělecké divadlo (MCHT), které se roku 1920 muselo přejmenovat na „Moskovskij chudožestvennyj akademičeskij teatr“ (MCHAT), v roce 1922 podniklo turné po Evropě a Americe. Když dopluli do New Yorku, byl v tisku opublikován dopis od americké Národní ligy, jenž varoval před sovětským divadlem, údajně proto, že mělo mít propagandistické cíle. Nakonec se toto nedorozumění vysvětlilo a divadlo se tam těšilo velikému úspěchu.⁹¹ Na počátku 30. let dostalo statut státního divadla a tím pádem bylo vzato pod přísný dozor a ochranu nejvyšší moci. Toto divadlo i tak zůstalo základní spojnicí se Západem.⁹²

Další osobností, která byla v kontaktu se Západem, byl divadelní režisér Vsevolod Mejerchold. Inspiraci pro svoji práci hledal ve Francii. Vrcholem jeho tvorby byla inscenace *Dáma s kaméliemi*.⁹³

Ruští umělci však ani v tomto období nepůsobili pouze v rodné zemi. Oblíbenou destinací ruských umělců byla Paříž. Pro ruské malíře a hudebníky byla

⁸⁹ Prochorenko, 2010: 18-19

⁹⁰ Tucker, 2008: 126-127

⁹¹ Ryčlová, 2006: 45

⁹² Brockett, 1999: 60-51

⁹³ Ryčlová, 2006: 66

Paříž jako hlavní město světového umění pravým rájem. V Paříži existovalo i ruské školství, pařížská univerzita otevřela ruská oddělení na právnické, matematicko-fyzikální a historicko-filologické fakultě. Existovaly také Ruská konzervatoř Rachmaninova, Vyšší vojenské kursy a Teologický institut.⁹⁴

V tomto období bylo vytvořeno Ruské sdružení proletářských spisovatelů (RAPP), které během pětiletky ovládlo literární život. Pod heslem „Buď spojenec, anebo nepřítel“ útočilo toto sdružení na díla nestranných spisovatelů, kteří byli označováni za popuťčiky. RAPP útočil také na divadelní nonkonformisty, protože nebyli přímým výtvořem proletariátu a tvořili svá díla bez ohledu na ideologickou linii strany.⁹⁵

Josif Stalin měl zájem o operu a film. Opera skladatele Dmitrije Šostakoviče Nikolaj Leskov ho natolik šokovala, že ji hned odsoudil. Podle jeho názoru neztělesňovala socialistický realismus, ale byla ztělesněním kupecké chlípnosti. Toto dílo mělo úspěch v zahraničí, protože apelovalo na zvrhlé buržoazní choutky. Film oceňoval, protože měl vliv na veřejnost, proto byl komisařem kin. Aby odvedl mysl veřejnosti od monstrprocesů, nechal promítat film *Celý svět se směje*, protože jeho filmové melodie byly vypůjčeny od amerických zdrojů. Také byl uveden film *Cirkus*, v němž americká cirkusová umělkyně byla nucena emigrovat do Moskvy, poněvadž se stala matkou černého dítěte. Šlo o další kalkul Josifa Stalina, protože tímto filmem demonstroval rasistické zaměření Ameriky.⁹⁶

Protože komunisté byli ateisté, stalo se také náboženství terčem represivního tažení pod vedením Spolku bojovních ateistů. Vlivem tohoto represivního tažení proti církvi se již nejednalo o marxismus, ale o již zmíněný marxismus-leninismus. Sovětská kultura se stavěla proti tradičnímu náboženství a podporovala novou státní ortodoxii marxismu-leninismu. Tato protináboženská propagace byla prováděna ve školách prostřednictvím Komunistického svazu mládeže a speciálních pomocníků strany. Působili v rámci Ligy bojovních ateistů. Během pětiletky docházelo k hromadnému zavírání kostelů a pronásledování duchovenstva. V roce 1935 byl navrácen tradiční ruský vánoční stromeček, protože ruská pravoslavná církev slaví

⁹⁴ Putna, 1993: 32

⁹⁵ Brockett, 1999: 605

⁹⁶ Tucker, 2008: 350

Vánoce 7. ledna a Josif Stalin chtěl, aby lidé toto uvolnění spojovali s jeho jménem.⁹⁷

Kulturní revolucionáři se snažili sprovodit ze světa víru a náboženské obřady ortodoxních židů a křesťanské pústy, snažili se zdiskreditovat církve jako agenty kapitalismu a příživníky hladovějícího lidu. Kulturním revolucionářům se nepodařilo zničit náboženské svátky. Tyto svátky bolševici chápali jako selhání socialismu. Protože svátek byl spojen s událostí, které rolníky spojovaly s jejich předky a tradicemi. Proto bolševici usilovali o vytvoření nového kalendáře lidových svátků, který by konkuroval starým svátkům.⁹⁸

Během druhé světové války byl kladen důraz na ruský patriotismus. Jednalo se o návrat ke starým tradičním formám lidské solidarity založené na rodině. Dříve tyto hodnoty komunismus zavrhoval ve prospěch svého systému. Změnil se postoj k církvi, kterou v první fázi války stát využíval jako podporu ve prospěch své propagandy.⁹⁹

V poválečné době dosáhl Josif Stalin svého vrcholu. Vítězství ve válce přičítel vítězství sovětskému socialistickému systému a sovětskému státu. Oslavoval také sovětské metody industrializace a kolektivizace, bez níž by hospodářství nepřekonalo zaostalost.

Sovětská kultura byla plně ovládána kultem Stalinovy osobnosti a oficiální linií socialistického realismu a teorie bezkonfliktnosti. Kladl se důraz na „vzorové“ hrdiny, dokonce i v malířství a architektuře. Propagována byla témata od Velké vlastenecké války k obnově země a sovětským úspěchům, idealizace „dějinné úlohy Stalina“. Vedla se také kampaň proti biologům a vědcům fyzikálních věd, vědecký pokrok byl zastaven a rozvíjeli se pouze vybrané technické obory. Kybernetika, sociologie a genetika byly považovány za buržoazní pavědy. Proto během studené války nastala kampaň proti spisovatelům Anně Achmatovové a Michailovi Zoščenkovi. Michail Zoščenko byl obviněn z nezájmu o pracující lid. Anna Achmatová byla nařčena ze šíření pesimismu, dekadence a buržoazně aristokratické estetiky.¹⁰⁰

⁹⁷ Ibid, 330

⁹⁸ Baberowski , 2004: 69-76

⁹⁹ Litera, Tejchman, 2000: 79

¹⁰⁰ Ibid, 82

4.2 Nikita Chruščov a liberalizace společnosti

5. března 1953 zemřel Josif Stalin a k moci se dostal Nikita Chruščov. Jeho vláda byla ke kultuře velmi liberální. Nikita Chruščov také přehodnotil zahraničně politickou linii, jejímž cílem se stalo zlepšení vztahů se Západem.¹⁰¹

V časopisech začala vycházet dříve nepublikovatelná díla a nastala rehabilitace spisovatelů a umělců, jako byl Isaak Babel a Michail Bulgakov. Začal se vydávat zakázaný Fjodor Dostojevskij. Objevovaly se dokonce překlady západních knih, zvláště děl Ernsta Hemingwaye. Ale i tak byl kulturní život křehký. Například *Doktor Živago* od Borise Pasternaka stále nesměl být vydáván. Vyšel proto v Itálii, kam byl propašován a kde byl v italštině vydán. Autor za něj obdržel Nobelovu cenu míru. Toto vydání vyvolalo ostrou kritiku oficiálních míst v Sovětském svazu a Boris Pasternak se tak stal v SSSR jakýmsi vetřelcem. Dílo Alexandra Solženicyna *Jeden den v životě Ivana Denisoviče* vyvolalo ještě větší senzaci v sovětském životě.¹⁰²

Po zveřejnění Chruščovova „tajného referátu“ o kultu osobnosti Josifa Stalina, předneseném na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, se v západních médiích dala do pohybu shora neschválená předgorbačovovská „glasnost“. Promluvili první nespokojení s režimem. Do veřejného života vstoupilo pověstné ruské „inakomyslije“, svobodné, opoziční myšlení, které bylo známé z předrevolučních dějin ruské inteligence. Přicházeli první odvážlivci s novými pohledy na porevoluční dějiny SSSR.¹⁰³

Po zahájení předgorbačovovské „glasnosti“ se domácí kultura a společensko –politické myšlení začaly přelévat za hranice. S nimi odcházela i díla živých i mrtvých osobností 20. století. Ruská emigrace byla strážcem ruské kultury. Díky spolupráci se západními rusisty v hlavních emigračních nakladatelstvích vyšly několikasvazkové edice zavržených, jako byli Anna Achmatovová, Jevgenij Zamjatin nebo Boris Pilňak.¹⁰⁴

¹⁰¹ Litera, Tejchman, 2000: 302

¹⁰² Ključnikov, 2010: 125-145

¹⁰³ Putna, Zadražilová, 1994: 124

¹⁰⁴ Ibid, 128

4. 3 Brežněvova éra a hnutí disidentů

Nástupcem Nikity Chruščova se v roce 1964 stal Leonid Brežněv. Nové kolektivní vedení se rozhodlo obnovit zásady starých kádřů a byla zrušena liberalizace kultury.

Hnutí disidentů způsobilo zatčení dvou spisovatelů, kteří své texty zveřejnili v zahraničí. Leonid Brežněv nenechal tyto spisovatele popravit, jako by to udělal Josif Stalin. Nejednalo se o liberalizační tendence, ale o skutečnost, že extrémní teror působí na systém destruktivně. Proto využíval metody represe pod záštitou socialistické zákonnosti. Nejvýznamnějším disidentem však zůstal již zmíněný Alexandr Solženicyn, který ke konci 60. let vydal v cizině romány *O Stalinově epoše* a *Souostroví Gulag*. Publikace tohoto románu byla odsouzena jako akt neposlušnosti a spisovatel byl odeslán do exilu.¹⁰⁵

To byl konec tolerance disidentského hnutí. Ale i tak ovlivňovaly povolenou sovětskou literaturu autoři samizdatu disidentského typu. Postupem času začala oficiální literatura nepřímo kritizovat režim. Jednalo se o kritiky ze Svazu spisovatelů, Svazu filmových pracovníků a akademických ústavů. Příslušníky opozice lze v této době dělit na dva typy, a to na Giordana Bruna a na Galiea. V prvním typu opozice otevřeně kritizovala režim, druhý typ svoji nespokojenost vyjadřoval v soukromí.¹⁰⁶

Disidenti spolupracovali zejména se Západem, kde byly jejich samizdaty vysílány v rozhlasovém vysílání (Hlas Ameriky nebo BBC). Tím se zvyšoval okruh stoupenců disidentů. Tato hnutí byla převážně intelektuálně orientovaná, což navyšovalo propast mezi nimi a dělnickou třídou. Proto nikdy nemohlo dojít k větším vlnám opozičního hnutí.¹⁰⁷

Dále v 70. a 80. letech v exilu vycházely v časopisech a nakladatelstvích kritické a opoziční výtisky.¹⁰⁸ Tyto výtisky vycházely v newyorském *Novém žurnálu*, v frankfurtské *Setbě* a *Hranici*, pařížském *Věstníku* ruského křesťanského hnutí a v týdeníku *Ruská mysl*.¹⁰⁹

Za prvního umělce, který zahájil dialog s inteligencí západní Evropy lze

¹⁰⁵ Duncan, 2000: 96

¹⁰⁶ Malia, 2004: 386-388

¹⁰⁷ Litera, Tejchman, 2000: 499-500

¹⁰⁸ Putna, Zadražilová, 1994: 130

¹⁰⁹ Ibid, 152

považovat umělce a režiséra Ivana Maximova. Který začal v Paříži vydávat opoziční žurnál Kontinent. V jeho čtvrtletníku se objevovaly texty Alexandra Solženicyna, Václava Havla a mnoha dalších. Pluralita názorů učinila tento časopis jedním z nejčtenějších východoevropské protikomunistické opozice.

Kolektivní sborník *Zpod balvanů*, který vydával Alexandr Solženicyn, byl považován za nástup ruského novoslavjanofilství. Spoléhal na jiné tradice, které měly být Rusku bližší, než racionalismus propadlý Západu a lpění na zastupitelské parlamentární tradici. Jeho vstup do emigračního světa a jeho konzervativní vize ruské společnosti představovaly významné posílení pravoslavně a národně orientovaného křídla, zastoupeného především spolupracovníky Věstníku ruského křesťanského hnutí. Alexandr Solženicyn se pasoval na mluvčího všech obětí revoluce.¹¹⁰

4. 4 Vlása Michaila Gorbačova a pád SSSR

V poslední části této práce je stručně popsáno období vlády Michaila Gorbačovova, která je zlomovým okamžikem pro Rusko.

„Glastnosť“, kterou nechal Michail Gorbačov zavést, umožnila vznik mnoha neoficiálních hnutí a klubů. Počet těchto neoficiálních spolků ohromně narůstal, zatímco počet oficiálních spolků naopak klesal. Zrušení cenzury uvolnilo prostor pro vznik liberálních novin a časopisů, které se obracely k minulosti a chtěly sdělit společnosti pravdu. Byl také publikován již zmíněný Pasternákův *Doktor Živago*. Rozruch způsobilo vydání románu *Děti Arbatu* Anatolije Rybakova. Velikou pozornost si zasloužilo zveřejňování prací emigrantů, jako byli Ivo Vojnovič a již zmíněný Alexandr Solženicyn.¹¹¹

Vlivem havárie v Černobylu v roce 1986 začala Gorbačovova popularita značně klesat. Také životní úroveň v Sovětském svazu klesala a v obchodech nebylo co prodávat. V důsledku těchto událostí se 31. prosince 1991 rozpadl Sovětský svaz a vznikla Ruská federace, jejímž prezidentem se stal Boris Jelcin.

Pádem železné opony a rozpadem Sovětského svazu nastaly v ruské společnosti velké změny. Rusku se naskytlá možnost přílivu západního zboží a

¹¹⁰ Ibid, 148-149

¹¹¹ Service, 2006: 660

kultury.

Nastala exploze v oblasti koníčků. Do slovníku vešel novotvar „chobbi“. Byly založeny časopisy pro každý druh trávení volného času a podobně jako na Západě mezi nimi panovala silná obchodní konkurence. Ve všedních dnech ráno a i o víkendu byly vysílány programy nabízející praktické rady o zahradničení, truhlaření, domácích zvířatech i starožitnostech. Pletení, šití, truhlaření, rybaření, zahradničení a manipulaci s kartami se lidé učili od svých odborně zdatnějších přátel, protože tištěných návodů bylo málo a nebyly k sehnání.¹¹²

Rady televize, rozhlasu i tisku zdůrazňovaly možnosti Rusů žít stejně blahobytně, jako žijí lidé jinde. Účesy, šaty, rocková hudba, spotřební průmyslové zboží a dokonce i vodka byly automaticky považovány za lepší, pokud byly zahraničního původu. Rusové jsou upozorňováni na vše, co je v cizině módní, tiskem i vysílacími médii, jež pohotově referují o západní módě, a bohatší občané chtivě nakupují inzerované výrobky. Čokoládové bonboniéry byly sice pojmenovány po básníku Alexandru Puškinovi anebo po kosmonautovi Juriji Gagarinovi, ale na odiv byla stavěna vína z Itálie a Francie. CD s rockovou hudbou ze Spojených států a Velké Británie byly k zakoupení všude.¹¹³

Rusové začali kupovat časopisy s návody na hubnutí. Po celé dějiny Ruska bylo hlavní starostí většiny lidí sehnat dost jídla pro přežití. Podvýživa postihla miliony ruských obyvatel za občanské války. I když Nikita Chruščov a Leonid Brežněv sledovali politiku, jež zvyšovala příjem potravin, rozmanitost produktů zůstávala malá. V mnoha městech dokonce byl v sedmdesátých letech obnoven přidělový systém. Rusové pokládali za zdravé jen ty, kteří byli „pěkně oplácaní“. Dnes se domnívají, že ženská krása vyžaduje formu kostry, snem většiny žen včetně těch ve středním věku se stalo snižování váhy. Rusové chtějí společnost, jež bude odlišná od té, v jaké žijí. Lákají je určité myšlenky z ciziny, což platí dokonce i pro ty, kteří popírají, že by zahraniční modely pro ně představovaly něco atraktivního.

Jak je zřejmé vliv Západu byl hluboký a nezačal teprve se zhroucením Sovětského svazu.¹¹⁴

¹¹² Ibid, 283

¹¹³ Ibid, 283-4

¹¹⁴ Ibid, 266- 287

5 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala tématem Ruska a západní kultury. Cílem této bakalářské práce bylo odvodit, zda měla (a má) západní kultura vliv na kulturu ruskou a pokud ano, v kterých oblastech.

Již za vlády Petra Velikého jsme mohli sledovat, že západní kultura byla Ruskem vyhledávána a studována. Sloužila jako vzor. Prvními akademiky a profesory na ruských univerzitách a gymnáziích byli Němci. Zároveň se také do Německa jezdilo studovat některé akademické vědy. Tento zájem vydržel až do Velké francouzské revoluce, kdy Kateřina Veliká chtěla kontakty se Západem zpřetrhat. Obávala se, že francouzský revoluční duch by mohl ovlivnit postoj ruského národa k samoděržaví. Zde můžeme vidět ohromný vliv Západu na ruskou kulturu. Západní kultura byla buď vyhledávána, nebo zavrhována a vzbuzovala velké emoce. Četbou francouzských osvícenců se inspirovali děkabristé, jedná se o první opoziční hnutí vůči carskému samoděržaví. Po potlačení tohoto hnutí byla nastolena cenzura. Během tohoto období vznikly dva názorové proudy slavjanofilové a západníci: slavjanofilové se zabývali zejména náboženskými otázkami, jejich cílem byl rozvoj církve a Západ byl pro ně zkažený. Západníci byli přesně opačným myšlenkovým proudem. Podle nich se mělo Rusko od Západu učit. Mělo projít stejným vývojem jako západní Evropa, jenom tak si mohlo osvojit evropskou vědu a světské osvícení. Byla pro ně důležitá politická svoboda. Zde můžeme vidět souboj dvou názorových proudů, přičemž příčinou jejich sporu byla otázka západního vlivu na Rusko.

Zlomem v ruské kultuře byl rok 1861, kdy Alexandr II. zrušil nevolnictví a byla odstartována liberalizace společnosti. Vlivem čtení osvícenských děl a inspirace se děkabristy se inteligence opět začala bouřit proti carskému samoděržaví. Nástup Mikuláše II. na trůn v roce 1894 vítalo Rusko s velikými nadějemi, protože věřilo v liberalizaci společnosti. Samoděržaví v zemi však zůstalo nadále. Přesto byla ruská společnost byla vábena západním liberalismem a usilovala o něj.

Již od roku 1914 si začaly ovlivňovat budoucnost Ruska liberální a socialistické proudy, slibující zemi západní směr. Od října 1917 nastala diktatura proletariátu, která byla považována za přechod k socialismu.

Nástupem sovětského režimu došlo k jednoznačnému odchýlení dosavadního

směřování ruského kulturního života od všech evropských vzorů. Během tohoto období existovalo mnoho politických organizací, které nesouhlasily s režimem a jejich představitelé byli nuceni emigrovat. Zde můžeme sledovat, že Západ, zejména Francie, byla ruskými umělci vyhledávána. Také si můžeme povšimnout skutečnosti, že i za Stalinovy diktatury byla část sovětské společnosti v kontaktu se Západem. V pozdější době existence SSSR, v době za Nikity Chruščovova byl přístup ke kultuře mnohem liberálnější. Objevovaly se překlady západních knih, zvláště Ernsta Hemingwaye. Avšak nadále fungovala cenzura a některá díla stále nemohla být publikována. Příkladem může být Alexandr Solženicyn, který ke konci 60. let vydal v cizině román *Souostroví Gulag*, za což byl odeslán do exilu. Za Brežněvovy éry začaly vznikat disidentské skupiny, které spolupracovaly se Západem, jejich samizdaty se vysílaly v rozhlasovém vysílání (Hlas Ameriky nebo BBC). Tím se zvyšoval okruh stoupenců disidentů. Zde je opět vidět veliká spolupráce ruské inteligence se Západem, která vždy byla velikým přínosem pro ruské intelektuály.

Gorbačovova *glasnost* umožnila zrušení cenzury a tím publikaci mnoha dříve zavrhaných děl. Svého vydání se dočkaly i knihy jako byl Pasternákův *Doktor Živago* nebo *Děti Arbatu* Anatolije Rybakova. Pádem železné opony a rozpadem Sovětského svazu nastaly v ruské společnosti veliké změny a Rusku se naskytla možnost přílivu západního zboží a kultury.

Při zpracovávání bakalářské práce a studiu příslušné literatury jsem dospěla k závěru, že Rusko ve vytyčeném období bylo ovlivněno západní kulturou.

6 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Literatura

Anisimov, Je.: 2002. *Anna Ivanovna*. Molodaja Gvardija

Baberowski, J.: 2004. *Rudý teror dějiny stalinismu*. Brána

Bínová, G., Dohnal, J., Jelínková, J.: 1995. *Panoráma ruské literatury*. Albert

Black, J.: 2003. *Evropa osmnáctého století*. Vyšehrad

- Brockett, O.: 1999. *Dějiny divadla*. Lidové noviny
- Demjančuková, D: 2008. Ruští intelektuálové a Evropa. In: Demjančuková, D. (ed.): *Ruská kultura 20. století*. ZČU, 10-11
- Duncan, P., J., S.: 2005. *Russian Messianism Third Rome, revolution, Communism and after*. Routledge
- Fatejev, V., A.: 2006. V sporach o samobytnom puti récii. In: Fatejev, V., A.: *Slavjanofil'stvo: pro et contra: tvorčestvo i dejatel'nost' slavjanofilov v ocenke ruskich myslitelej i issledovatelej: antalogija*. Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnej akademii, 8
- Gimpel'con, E.G.: 2000. *NEP i sovetskaja političeskaja sistema*. Institut rossijskoj istorii
- Heresch, E.: 1995. *Alexandra-tragédie poslední carevny*. Knižní klub
- Janov, A.: 2009. *Kniga tretja. Drama patriotizma v Rossii*. Novyj Chronograf
- Kaplin, A.: 2008. *Mirovozzrenije slavjanofilov: istorija i buduščeeje Rossii*. Institut ruskoj civilizacii
- Ključnikov, J.: 2010. *Liki ruskoj ku'ltury*. Belovod'je
- Longworth, P.: *Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší*. BETA-DOBROVSKÝ
- Lotman, Ju. M.: 2002. *Istorija i tipologija ruskoj kultury*. Iskusstvo-SPb
- Losskij, N.: 2004. *Dějiny ruské filosofie*. Refugium Velehrad –Roma
- Maksimyčev, I. F., Rubinskij, J. I.: 2009. *Russija i franko-germanskij tandem: istorija, problemy, perspektivy*. Učreždenije rossijskoj akademii nauk
- Malia, M.: 2004. *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991*. Argo
- Masaryk, T. G.: 1913 (1995). *Rusko a Evropa*. Ústav T.G. Masaryka

- Masaryk, T. G.: 1898 (2000). *Otázka sociální II.: základy marxismu filozofické a sociologické*. Ústav T.G. Masaryka
- Máslo, S.: 1999. *Rusko na jedné z historických křižovatek (k typologii děkabristické prognózy)*. Gaudeamus
- Pipes, R.: 2004. *Rusko za starého režimu*. Argo
- Pisarenko, K., A.: 2008. *Jelizaveta Petrovna*. VEČE
- Prochorenko, A.: 2010. *Očerki po Istorii i filosofii ku'ltury ruskogo zarubež'ja*. Jevropejskij Dom
- Putna, M., C.: 1993. *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991*. Petrov
- Putna, M., C., Zadražilová, M.: 1994. *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991 II. díl*. Petrov
- Reiniš, S.: 2001. *Největší omyl dějin*. Nakladatelství Bystrov a synové
- Romanov, P.: 2009. *Rossija i Zapad. Na kačeljach isstorii*. Amfora
- Rossijskaja akademija nauk: 2009. *I. S. Turgenev: Novyje issledovanija i materiály*. Al'jans-Archeo
- Ryčlová, I.: 2006. *Ruské dilema. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska*. Centrum pro studium demokracie a kultury
- Service, R.: 2006. *Rusko od roku 1991 do současnosti EXPERIMENT S JEDNÍM NÁRODEM*. Pavel Dobrovský- BETA a Jiří Ševčík
- Service, R.: 2007. *Soudruzi. Světové dějiny komunismu*. ARGO/ AKADEMIA
- Stellner, F.: 2009. *RUSKO A STŘEDNÍ EVROPA V 18. STOLETÍ*. SETOUTBOOKS.CZ
- Struve, P., B.: 2006. Aksakovy i Aksakov. In: Fatejev, V., A.: *Slavjanofil'stvo: pro et contra: tvorčestvo i dejatel'nost' slavjanofilov v ocenke ruskich myslitelej i*

issledovatelej: antalogija. Izdatel'stvo Russkoj Christianskoj gumanitarnej akademii, 818

Šedivý, J.: 2000. *Děkabristé: anatomie nezdařeného převratu*. Volvox Globator

Ščukin, V., G.: 2001. *Russkoje zapadničestvo: genezis-suščnost' - istoričeskaja rol'*. Ibidem

Švankmajer, M. a kol.: 1995. *Dějiny Ruska*. Lidové noviny

Tucker, Robert: *Stalin na vrcholu moci: revoluce shora 1928-41*. BB art

Veber, V.: 2000. *Mikuláš II. a jeho svět*. Karolinum

Vlček, R.: 2008. Ruské revoluce a T.G. Masaryk. Ke kořenům interpretace ruských revolucí v roce 1917 v českém prostředí. In: Hanuš, J., Vlček, R. (eds.): *Interpretace Ruské revoluce 1917*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 17

Vykoukal, J., Litera, B., Tejchman, M.: 2000. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Libri

6.2 Internetové prameny

Dekabrysty. *Rossijskaja imperija*

Dostupné na:

http://www.rusemp.ru/rom14_022.html, 1.12. 2011

Dr. Edvard Beneš: Úvahy o slovanství. *Listář*

Dostupné na:

http://www.listar.cz/benes_uvahy.htm, 21.11. 2011

Francuzskaja kul'tura XVII veka i jeje vospijatije v Rossii. *Literatura Zapadnoj Jevropy 17 veka*

Dostupné na:

<http://17v-euro-lit.niv.ru/17v-euro-lit/articles/franciya/skakun-francuzskaya-kultura-xvii.htm>, 8.11.2011

Jekaterina II. *Hronos. Vsemirnaja istorija v internete*

Dostupné na:

http://www.hrono.ru/biograf/bio_je/ekaterina2sahn.php, 1. 12. 2011

Jelizaveta Petrovna. *Hronos. Vsemirnaja istorija v internete*

Dostupné na:

http://www.hrono.ru/biograf/bio_je/elisaveta_petr.php, 19. 11. 2011

Lehký, O.: 2008. Věchi- Sborník článků o ruské inteligenci. *Distance. Revue pro kritické myšlení*

Dostupné na:

http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=485&Itemid=57, 29.11. 2011

Rossija i Francija: ot Anny Jaroslavny do našich dnej. (Metodičeskije rekomendacii k besede). *Domašnjaja stranica Bubnova Vladimira Leonidoviča i Bubnovoj Nadeždy Vasil'evny*

Dostupné na:

http://vladimirbubnov.narod.ru/rus_frn1.html#vek18, 8.11.2011

7 RESUMÉ

The objective of this thesis was to evaluate the influence of west culture on Russia.

Petr the Great opened a window to Europe to Russia. His reforms in Russia

were inspired by his journeys to the west. Slavophiles dealt in particular with religion issues in and West was bad for them. According to westerners Russia should undergo the same development as western Europe, just so he can learn the science and the secular enlightenment.

Rise of the Soviet regime deviation of the current direction of Russian cultural life of all European models. From 1928 to 1933 Stalin was inspired by Peter the Great and he was looking for the help of the country's by industrialization in the West. The commissioner of Cinema was in the USSR Stalin, who had pointed to the movie Circus in which the American artist was forced to emigrate to Moscow because she was the mother of black children. By this step Stalin demonstrated American racist attitude to deter a Soviet society from searching of western culture.

Nikita Khrushchev was very liberal to the culture. In the magazines began to appear formerly unpublished work. There was a rehabilitation of writers and artists such as Isaac Babel and Mikhail Bulgakov. We would see even translations of western books, notably Ernest Hemingway. In the Brezhnev era began to emerge dissident groups, which cooperated with the West. Their samizdat writings were broadcasted in broadcast (Voice of America or the BBC).

By the fall of the iron curtain and the collapse of the Soviet Union occurred in Russian society many changes. Russia has got an opportunity to take western goods and culture. Western influence in Russia was deep and still persists

8 PŘÍLOHY

Dámské kostýmy inspirované francouzskou módou z doby vlády carevny Alžběty I. Petrovny.

Zdroj: Pisarenko, K., A.: 2008. *Jelizaveta Petrovna*. VEČE, 39

Fotografie divadelního režiséra Vsevoloda Mejercholda, zde pózuje pro umělce Ul'janova

Zdroj: <http://www.kino-teatr.ru/teatr/activist/5837/foto/475/>, 4.12. 2011